

Molnár Dóra[✦], Szalkai Patrik[✦]

Az Arktisz mint a magyar biztonságpolitika új kitörési pontja?

DOI 10.17047/HADTUD.2022.32.3.50

A tanulmányban a szerzők arra a kérdésre keresik a választ, hogy Magyarország arktiszi érdekeltségének van-e, illetve lehet-e alapja. Ehhez segítségül hívják egyrészt a hatályos stratégiai dokumentumokban foglaltakat, amelyekben már most is van homályos utalás az arktiszi érdekek artikulációjára, másrészt pedig – bemutatva a bilaterális együttműködések fő szereplőit és területeit – feltárják a magyar jelenlétet. Mindez jó alap lehet a következő évtized(ek) továbblépéséhez, amelyhez megfelelő eszköz lehet a regionális szervezetekben – és mindenekelőtt az Arktiszi Tanácsban – való magyar megfigyelői státusz elnyerése.

KULCSSZAVAK: Északi-sark, Magyarország, érdekek, Arktiszi Tanács

The Arctic as a new breakout point for Hungarian security policy?

The study seeks to answer the question whether Hungary's interest in the Arctic has or can have a ground. The paper is based on the existing strategic documents that already contain vague references to the articulation of Arctic interests, and on exploring the Hungarian presence in the region, highlighting the main actors and areas of bilateral cooperation. All this could be a good basis for moving forward in the next decade(s), for which the acquisition of Hungarian observer status in regional organizations – and above all in the Arctic Council – could be a suitable instrument.

KEYWORDS: North Pole, Hungary, interests, Arctic Council

✦ Adjunktus; Nemzeti Közszolgálati Egyetem (NKE), Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar (HHK), Nemzetközi Biztonsági Tanulmányok Tanszék – assistant professor; University of Public Service (UPS), Faculty of Military Sciences and Officer Training, International Security Policy Department; e-mail: molnar.dora@uni-nke.hu, ORCID 0000-0002-1476-5253.

✦ Nemzetközi biztonság- és védelempolitikai mesterszakos hallgató; NKE HHK – UPS, Faculty of Military Sciences and Officer Training; International security and defense policy MA student; e-mail: szpatrik141@gmail.com; ORCID 0000-0001-8004-3083.

Bevezetés

Az Arktisz olyan régió, amely az elmúlt évtizedekben jelentősen felértékelődött. Az éghajlatváltozás hatására új hajózási útvonalak jelennek meg és új gazdasági lehetőségek tárulnak fel, amelyek jelentős stratégiai előnyökhöz juttathatják azokat az országokat, amelyek képesek ezt kiaknázni. Egyre több olyan állam foglalkozik a térséggel, amelyekről nehezen lehetne azt gondolni, hogy megérnék számukra erőforrást és tőkét fektetni a régióban való megjelenésbe és jelenlétbe. Az európai országok közül mára már Németország és Franciaország is rendelkezik külön arktiszi stratégiával,¹ és olyan államok is jelentkeztek az Arktiszi Tanács megfigyelői közé, mint a kifejezetten meleg éghajlatú, mediterrán Spanyolország és Olaszország, vagy Svájc, amely a kontinens közepén helyezkedik el és nincs hozzáférése egyetlen tengerhez sem.

Jogosan vetődik fel a kérdés, hogy vajon Svájcra vagy Spanyolországhoz hasonlóan Magyarországnak is foglalkoznia kellene-e az Arktisz térségével? A tanulmány erre a kérdésre keresi a választ mind elméleti alapon, mind pedig napjaink példáin keresztül, és javaslatot tesz egy jövőbeli magyar arktiszi politika alapelemeire. Tekintettel arra, hogy a magyar szakirodalom ezidáig csak elvétve foglalkozott a térség biztonságpolitikai-geopolitikai jelentőségével,² ezért kutatásunk további célja a magyar szakirodalom további bővítése is.

A magyar stratégiai gondolkodás az Északi-sarkról

A stratégiák elemzését a legaktuálisabb, érvényes és hatályos magyar stratégiai dokumentumokra alapozzuk, továbbá az olyan ágazatokra korlátozzuk, mint a kül-, a biztonság-, az energiapolitika és az éghajlatváltozás. Ez utóbbi azért különösen fontos, mert ez a kérdés vált az Arktisz térségének biztonságpolitikai és gazdasági felértékelődése elsődleges mozgatórugójává. A térségben zajló környezeti folyamatok hatása nem korlátozódik csupán a régióra, hanem globális hatásaival is számolni kell.

Az első átfogó stratégiai dokumentum a 2011-ben kiadott *Magyar Külpolitikai Stratégia*. Bár a stratégia nem említi konkrétan az Arktisz térségét, azonban a három prioritása közül a harmadik, a globális nyitás alapul szolgálhat a jövőben az Északi-sarkkal való foglalkozásnak.³ Bár a stratégia fókuszja a posztszovjet térség, Ázsia,

1 The great challenge of the Arctic – National Roadmap for the Arctic 2016; Germany's Arctic policy guidelines – Assume responsibility, seize opportunities 2013.

2 A korábbi szakirodalmi munkák közül Márton Andrea munkásságát emeljük ki (Márton Andrea 2012. Az Északi-sark a skandináv államok szemszögéből nézve. Repüléstudományi Közlemények, 13 [2]: 273–284.), továbbá hivatkozunk Gazdag Erika (Gazdag Erika 2022. A NATO Arktiszi politikája: elretentés és védelem. Hadtudomány, [1]: 3–25.), Kálló László, Deák Anita (Kálló László, Deák Anita 2011. Az Északi-sark – A „versenyfutás” kezdete. Felderítő Szemle, 10 [1–2]: 43–64.) és Vigh Vivien tanulmányaira is (Vigh Vivien 2020. Az Arktisz geopolitikai jelentősége a 21. században. Hadtudományi Szemle, 13 [2]: 47–61.).

3 A stratégia három fő prioritása a következő: térségpolitika (Közép- és Délkelet Európa); euroatlanti orientáció (nemzeti érdekek képviselése az EU-ban és a NATO-ban); globális nyitás (elmúlt években háttérbe szorult vagy mindig is kieső kapcsolatok előtérbe helyezése). Bővebben lásd: Magyar külpolitika az uniós elnökség után 2011, 9.

1. ábra. Az Arktisz

[Forrás: Arctic Centre, University of Lapland, Map of the Arctic Administrative Areas.
<https://www.arcticcentre.org/EN/arcticregion/Maps/Administrative-areas> (Letöltés ideje: 2022. 08. 29.)]

Közel-Kelet, Észak-Afrika, Szubszaharai Afrika, a Száhel-térség és Latin-Amerika, azonban önmagában az, hogy a harmadik prioritás értelmében a magyar külpolitika olyan térségek felé forduljon a jövőben, amelyek eddig kevés figyelmet kaptak vagy egyáltalán nem kaptak, lehetőséget kínál arra, hogy akár az Arktisz is felértékelődjön a magyar külpolitika számára. Annál is inkább, mivel a stratégia kiemeli, hogy: „A globális figyelem olyan kérdések iránti érdeklődésünket jelenti, amelyek látszólag nem feltétlenül érintik közvetlen módon hazánkat, de világviszonylatban fontosak, és ezért a nemzetközi életben felértékelődőben vannak. [...] Ugyanakkor azt is tudatosítani kell, hogy a világban zajló folyamatok egyre erősebb összefüggése, kölcsönhatása miatt a látszólag minket csak kevésbé érintő kérdések is hatást gyakorolnak azokra a körülményekre, amelyek alakulása prioritásos kérdés hazai fejlődésünk, illetve azt segíteni hivatott külpolitikánk számára.”⁴

A stratégia mondanivalója tehát az, hogy a magyar külpolitikának a világviszonylatban fontos térségekkel akkor is foglalkoznia kell, ha az jelenleg kevés közvetlen hatással van az országra. Emellett az, hogy az energiapolitikát, illetve a geopolitikát

4 Magyar külpolitika az uniós elnökség után 2011, 36–37.

érintő globális változásokat figyelemmel kell kísérni ténylegesen azt jelenti, hogy az érvényes külpolitikai stratégia szerint az Arktisz már a harmadik külpolitikai prioritás részét kell(ene), hogy képezze.

A magyar kormány 2020-ban adta ki az új *Nemzeti Biztonsági Stratégiát* (NBS), *Magyarország egy változékony világban* alcímmel. E stratégia sem tulajdonít nagy szerepet a térségnek, azonban a vizsgált témát érintően ki kell emelni, hogy felismeri az Északi-sark szerepének növekedését a nagyhatalmi versengésben: „A hatalmi vetélkedés mindinkább kiterjed a globális közjavakra is: fokozódó küzdelem folyik a nemzetközi vizek és az ott található erőforrások, az északi sarkvidék és a világűr ellenőrzéséért, valamint a kibertér dominanciájáért.”⁵

Érdekeség, hogy a globális közjavak kapcsán kísértetiesen hasonlóan fogalmaz a 2012-ben kiadott *Nemzeti Katonai Stratégia* (NKS) azzal a különbséggel, hogy a nemzetközi légteret mint globális közös teret nevesíti, azonban a sarkvidéket nem.⁶ Ezzel szemben a 2021-es NKS-ben a globális közjavak – mint fogalom – már nem szerepel, és hasonlóan a 2012-es stratégiához a sarkvidékről sem esik szó, míg a kibertér, illetve a világűr nagyobb szerepet kap, mint a 2012-es elődjében.⁷

Az arktiszi régió és Magyarország kapcsolatának az Innovációs és Technológiai Minisztérium által 2018-ban kiadott *A 2018–2030 közötti időszakra vonatkozó, 2050-ig tartó időszakra is kitekintést nyújtó második Nemzeti Éghajlatváltozási Stratégia*⁸ tulajdonítja a legnagyobb súlyt. Ennek a kifejezetten hosszú, 251 oldalas stratégiának az a célja, hogy az éghajlatváltozából eredő kihívásokra felkészítse az országot. Számba veszi, hogy ez a folyamat hogyan érinti az egyes ágazatokat, majd rövid-, közép- és hosszútávú javaslatokat és célkitűzéseket fogalmaz meg.

A sarkvidéki olvadással kapcsolatban az *Éghajlatváltozás biztonságpolitikai hatásai Magyarországon* című részben foglalkozik, a következőképp: „Közvetett veszélyfaktor, hogy a sarkvidéki jégsapkák olvadása következtében előtört tengermelléki területekről, valamint a Közel-Keleten, Észak-Afrikában, esetleg a mediterrán országokban elhúzódó hóhullámok, szárazságok és súlyos víz- és élelmiszerhiány miatt Magyarország a globális klíma-migráció cél-, vagy tranzitországává válhat.”⁹ A stratégia két hosszútávú cselekvési irányt határoz meg a biztonságpolitikai ágazatot illetően. Az egyik az éghajlatváltozás teljeskörű integrálása a nemzetbiztonsági politikába, a másik a „felkészülés a természeti erőforrások, különösen az ivóvíz és termőföld feletti ellenőrzés érdekében indított direkt vagy indirekt gazdasági, politikai, vagy akár fegyveres támadás megelőzésére és elhárítására.”¹⁰

Mindezek alapján az állapítható meg, hogy azokban a stratégiákban, amelyek a jelenkor kihívásaival foglalkoznak, kevés figyelmet kap a térség, inkább még a jövő kérdéseként tekintenek rá. Ennek talán az lehet az oka, hogy az olyan, 5–10 évre

5 1163/2020. (IV.21.) Korm. határozat 148. pontja.

6 Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiája 2012, 10.

7 1393/2021. (VI. 24.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiájáról.

8 Melléklet a 23/2018. (X. 31.) OGY határozathoz: a 2018-2030 közötti időszakra vonatkozó, 2050-ig tartó időszakra is kitekintést nyújtó második Nemzeti Éghajlatváltozási Stratégia 2018,

9 Melléklet a 23/2018. (X. 31.) OGY határozathoz... 2018, 160.

10 Melléklet a 23/2018. (X. 31.) OGY határozathoz... 2018, 187.

szóló stratégiák, mint az NKS vagy az NBS, arra számítanak, hogy a régióval kapcsolatos kihívások csak 2030 után válnak aktuálissá. A 2018-as stratégia azonban már az egyértelmű jele annak, hogy a térségben zajló folyamatok hosszútávú biztonságpolitikai következményeit már napjainkban is felismerték hazánkban.

Ez politikai megnyilvánulásokban, felsővezetői szinten már ma is egyértelműen látható. Szijjártó Péter külgazdasági és külügyminiszter 2017-ben részt vett az *Arctic Frontier 2017. White Space – Blue Future* konferencián, Børge Brende norvég külügyminiszter meghívására. Beszédében az Arktisz és az Európai Unió, illetve a régió jövőbeli szerepéről beszélt. Jelenlétét több érvel is alátámasztotta. Magyarország nemrég kapott megfigyelő státuszt a Balti-tengeri Államok Tanácsában (Council of the Baltic Sea States, CBSS). A miniszter humorosan megemlítette az Osztrák–Magyar Monarchia régióbéli gyarmatát, amelyet bár jelen esetben nem lehet valós érvenként felhozni, mégis ez Magyarország és az Arktisz legrégebbi és egyben legnagyobb jelentőségű történelmi kapcsolata. Továbbá úgy érvelt, hogy az európai integráció legnagyobb kihívásai, az energiabiztonság, a biztonság általános értelemben és az uniós–oroszló kapcsolat mind megjelennek az Arktiszon, ezért az Európai Unió (EU) és Magyarország hozzá kíván járulni egy hosszú távú arktiszi stratégiához.

Beszédében továbbá kifejtette, hogy az Arktisszal kapcsolatban Magyarország álláspontja az, hogy egyensúlyt kell kialakítani a környezet, a gazdaság, az energia és a versenyképesség között. Nem kap elég figyelmet az a tény, hogy a legnagyobb szénhidrogén készletek az Arktiszon találhatók, pedig a békés felívelő időszakot arra kellene felhasználni, hogy az Arktiszt illetően nemzetközi szabályozások létrehozásával felkészüljünk az elkövetkező szénhidrogénekkal kapcsolatos felfedezésekre és kutatásokra. Hiszen a bővülő népesség és a gazdasági növekedés az arktiszi energiaforrások középpontba kerülését fogja eredményezni.¹¹

Szijjártó Péter miniszter 2018-ban is részt vett a konferencián, ezúttal a norvég külügyminiszter, illetve Terje Søviknes, norvég Kőolaj és Energiaügyi Miniszter meghívására.¹² Ezen a konferencián ismételt azzal kezdte a beszédét, hogy megin- dokolta, miért szólal fel az Arktisztól egy ilyen távoli ország képviselője. Az indokok között említette, hogy az arktiszi történéseknek globális hatása van, amely Európát különösen érinti. Ezt követően három olyan tényezőt nevezett meg, amelyek erősen hatnak a magyar politika alakulására, továbbá amelyek az Arktisszal is szoros kapcsolatban állnak. Kiemelte, hogy Magyarországon található a világ egyik legnagyobb vízkészlete, beleértve a termál- és ivóvizeket, ezért a vízgazdálkodás a magyar ipar egyik zászlóshajója. Ez pedig azt eredményezi, hogy az ország kifejezetten érzékeny a tengerszint változását érintő globális eseményekre, mivel ezek hozzájárulhatnak az ivóvízhiányhoz. A második aspektus a migráció, amely az előrejelzések szerint az éghajlatváltozás hatására az elkövetkező évtizedekben humanitárius és biztonsági kihívásokat fog eredményezni a politikai viták mellett. A harmadik szempont pedig a gazdaság. Magyarország egy nagyon nyitott gazdaság, amely erősen függ a közvetlen külföldi beruházásoktól és az exporttól, azonban a versenyképesség, valamint

11 Arctic Frontiers 2017.

12 Vass 2018.

a környezetvédelem között ki kell alakítani az egyensúlyt. Ezt követően a külügyminiszter három területet emelt ki, ahol Magyarország hozzá tud járulni az EU és Norvégia arktiszi politikájához:

- a nukleáris energiafelhasználás növelése az elektromos energiatermelésben 43%-ról a 65%-ra, és a károsanyag kibocsátás csökkentése;
- az autógyártásban az elektromos autók gyártásának és vásárlásának támogatása, pénzügyi eszközökkel, innovációval és kutatás-fejlesztéssel;
- részvétel az *Arctic Frontier* fórumon évről évre.

A harmadik pontot a magyar miniszter részletesen megindokolta. Az Arktisz ugyanis a globális politika szerves részévé vált, és jó példa arra, hogy a nagy konfliktusokat csak párbeszéddel lehet megoldani, valamennyi érintett fél részvételével.¹³

A két miniszteri beszédből¹⁴ az derül ki, hogy a külügyminiszter értelmezésében Magyarország és az Arktisz kapcsolatának gazdasági és geopolitikai vetületei vannak, és közvetve hazánk EU tagsága is azt eredményezi, hogy foglalkozni kell a régióval. Emellett nem kevésbé fontos az a megállapítás sem, hogy Magyarország határozott állásponttal rendelkezik az arktiszi erőforrásokat szabályozó nemzetközi rezsimekkel szemben, támogatja és szükségesnek tartja azt. E szempontok stratégiai szintű érdekekre utalnak, annál is inkább, hogy miniszteri szinten csatornázták be azokat a politikai diskurzusba.

A magyar arktiszi jelenlét, különös tekintettel a gazdasági vonatkozásokra

A fenti gondolatok tükrében talán nem is olyan meglepő, hogy Magyarország számos területen együttműködik arktiszi államokkal. Az egyik ilyen állam Svédország. Mára a haderőfejlesztés terén Magyarország és Svédország több, mint két évtizedes együttműködést mondhat magáénak. 2001-ben a magyar kormány 14 darab Gripen vadászgép lízingelésére kötött szerződést, ezzel Magyarország lett Svédország és Csehország után a harmadik olyan állam, amely rendszeresítette a Gripen C/D variánsait.¹⁵ Ezen együttműködés olyan sikeres volt, hogy a két ország 2022-ben a vadászrepülőgépfloata MS20 Block 2 képességfejlesztéséről kötött megállapodást, amelyet a SAAB fog szállítani. Ezen fejlesztés mind a Gripenek harci és kommunikációs képességét, mind a vadászgépekre integrálható fegyverek választékát is bővíti.¹⁶ A Gripenekkel kapcsolatban másik arktiszi találkozási pont, hogy a pilótaképzést jelenleg még (kifutó rendszerben) Kanadában folytatják, a NATO Kanadai Repülőképző Program keretében. A kanadai képzés, amelyet 2002 és 2018 között 95 magyar pilóta teljesítette sikeresen,¹⁷ első szakasza Magyarországon kezdődik Zlin-242 típusú gépeken, ezt követi a képzés kanadai állomása, amely minimum két évig tart. A kanadai képzést sikeresen elvégzők kerülnek a Gripenekre egy svédországi átképzést követően.¹⁸

13 Arctic Frontiers Policy 2018 – Speaking truth to power. Science based policy in a post-fact world.

14 Arctic Frontiers, 2017, Arctic Frontiers, 2018.

15 Gripen roars over Hungary for 15 years.

16 Saab to Deliver Upgrade for Hungarian Gripen Fleet.

17 Mindössze öt fő nem tudta elvégezni a képzést.

18 Galambos 2022, 36–45.; Baranyai 2019.

A svéd–magyar együttműködés további eredménye, hogy 2019-ben döntés született arról, hogy Magyarország rendszerbe állítja a svéd SAAB Bofors Dynamics Carl Gustaf M4 hátrasiklás nélküli löveget. A megrendelés értéke 55 millió amerikai dollár, a szállítást pedig 2019 és 2024 között teljesítik.¹⁹ Végezetül pedig a Magyar Honvédség (MH) modernizálásában egy másik svéd cég, a Volvo is részt vett. A Gödöllőn gyártott Currus Aries busznak már a 2013-as első prototípusát is a Volvo B7R alvázára építették, 2017-től pedig a buszok Euro6-os motorja és számos más alkatrésze is a Voltótól származik.²⁰ 2019-ben adták át az utolsó megrendelt, századik ilyen buszt a Magyar Honvédségnek.²¹ (A norvég hadiiparral is kapcsolatba került Magyarország, amikor 2020-ban a norvég-amerikai NASAMS légvédelmi rendszer beszerzéséről döntött.)²²

Ezen kívül pedig Svédország a második legnagyobb óraszámú rendelkező állam a pápai nemzetközi Nehéz Légiszállító Ezredben, 550 órával,²³ és a másik három arktiszi állammal, az Egyesült Államokkal, Finnországgal és Norvégiával adják az ezred repült óráinak 65,2%-át,²⁴ amely egyúttal azt is jelenti, hogy ezek az arktiszi államok a költségek fedezésében is nagy arányban vesznek részt.²⁵

NATO szempontból pedig érdemes megemlíteni azokat az arktiszi hadgyakorlatokat, amelyekben Magyarország is részt vesz. A 2018-as 50 ezer fős *Trident Juncture* gyakorlaton az MH Anyagellátó Raktárbázis 15 katonája vett részt, feladatuk pedig – német katonákkal együttműködve – egy tábori hajtóanyagraktár telepítése, illetve a hadszíntéri hajtóanyag-ellátási rendszer részeként történő üzemeltetése volt.²⁶ A 2022. március–áprilisában megrendezett 35 ezer fős *Cold Response 2022* nevű hadgyakorlaton is részt vett Magyarország, amely azért is figyelemre méltó, mert nem az összes NATO-tagország volt jelen (csak 23), de a résztvevők között ott szerepelt Norvégia is.²⁷

A magyar jelenlét kapcsán fontos továbbá kiemelni a Magyar Olaj- és Gázipari Nyrt. (MOL Group, MOL) norvégiai terjeszkedését. 2015-ben a MOL sikeresen lezárta az Ithaca Petroleum Norge (IPN) 100%-os tulajdonrészének korábban bejelentett megvásárlását az Ithaca Petroleum Kft.-től, amely ezután MOL Norge néven működik.²⁸ A nyilatkozat szerint a tranzakció több, mint hatszáz millió hordó – többségében kőolajat tartalmazó – kockázattal nem súlyozott földtani vagyont foglal magában, amely a kétszeresére növeli a MOL-csoport kutatási portfólióját.²⁹ A vásárlással kapcsolatban

19 55 millió dollárért vesz Carl Gustaf M4-eseket a Magyar Honvédség.

20 Ott (2020a, 2020b).

21 Kámánfi 2019.

22 A beszerzés árának 85%-át (130 milliárd Ft) az Export Credit Norway (ECN) és a Norwegian Export Credit Guarantee Agency (GIEK) által nyújtott exporthitel igénybevételével fedezik. Bővebben lásd: Haderő-fejlesztés Magyarországon: 130 milliárdos hitelt kapunk hozzá.

23 Hungary (HAW).

24 USA 32%, Svédország 17,4%, Norvégia 12,6%, Finnország 3,2%.

25 The Strategic Airlift Capability (SAC).

26 Horvány-Pap, Háda 2018.

27 Edvardsen 2022.

28 A MOL sikeresen lezárta az Ithaca Petroleum Norge megvásárlását.

29 Sikeresen terjeszkedik tovább a MOL Norvégiában.

Alexander Dodds, a kutatás-termelés ügyvezető igazgatója úgy nyilatkozott, hogy Norvégia egy kulcsfontosságú kutatási központ lesz a MOL-csoport számára a jövőben, amely segít elérni a célunkat, hogy tengeri operátor lehessünk az Északi-tengeren.³⁰ Fontos azonban azt is megjegyezni, hogy a MOL 2022 áprilisában eladta két kút részesedését.³¹ Bár a konkrét fúrási területek nem esnek az Arktisz területére, azonban meglehetősen közel esnek annak határához egy arktiszi állam területén. Ugyanakkor a MOL Oroszországban rendelkezett sarkkörön túli érdekeltséggel, azonban a nyugat-szibériai 100%-os részesedésű Matyushinsky blokkot 2016-ban eladta a cég.³² A beruházáson kívül abban is megállapodott a felek, hogy támogatják egymás törekvéseit az ENSZ-en belül, így elsősorban Magyarország támogatni fogja Norvégia nem állandó Biztonsági Tanács tagsági jelölését a 2021–2022-es periódusban. Ezen tagságot Norvégia sikeresen el is nyerte. A 2017-ben pedig abban állapodott meg a két ország, hogy együtt fog működni az egészségügy terén, amelynek keretében norvég betegeket fognak kezelni Magyarországon, illetve Magyarország növelni tervezi a Norvégiába irányuló mezőgazdasági exportot.³³ Az energiaipar kapcsán kiemelendő még, hogy Magyarország stratégiai partnerséget kötött több svéd, finn és kanadai cég mellett a texasi székhelyű ExxonMobil nevű vállalattal is, amely az arktiszi gáz- és olajkitermelés egyik legnagyobb szereplője.³⁴

Az arktiszi tengeri útvonalak kapcsán ki kell emelni a *trieszti magyar kikötőt*, amely megvásárlásánál fontos szempont volt mellett a magyar export versenyképességének támogatása.³⁵ A trieszti kikötő előnye a földrajzi közelsége Európa legnagyobb kikötőivel szemben: míg Rotterdam vagy Pireusz mintegy 1500 kilométerre van Budapesttől, Trieszt csak 500 km-re. Ez elsősorban azért fontos, mert a szárazföldi szállítás nagyságrendekkel drágább, mint a tengeri. Kiemelendő még, hogy 2005 és 2019 között a trieszti konténerforgalom megháromszorozódott, tehát feltehetően ez egy olyan befektetés, amely hosszú távon megtérülhet.³⁶

A 2019-es kikötővásárlás elsősorban a Kínával való összeköttetést szolgálja Olaszországon keresztül (továbbá Afrika arab részei és a Közel-Kelet könnyebb elérését). Az Európát Kínával összekötő *Egy Öv Egy Út Kezdeményezés (One Belt One Road Initiative)* Európát két tervezett úton kívánja megközelíteni.³⁷ Az egyik az északi tengeri útvonal, a másik elsősorban a szárazföldön és a Földközi-tengeren halad át. Figyelembe véve továbbá az ennek részét képezendő Budapest–Belgrád vasútvonalat, ez egyben azt is jelenti, hogy Magyarország e tekintetben ellenérdekel az Északi Tengeri Útvonal fellendülésében, amely elkerüli Magyarországot – bár feltehetően ezen az útvonalon gyorsabban és olcsóbban lehet majd szállítani adott körülmények mellett.

30 A MOL sikeresen lezárta az Ithaca Petroleum Norge megvásárlását.

31 Norwegian player seeks operatorship as MOL Norge offloads two North Sea discoveries.

32 MOL Group 2016, 39.

33 Hungary seeks closer ties with northern Europe, says foreign minister in Norway.

34 Stratégiai partnerségi megállapodások.

35 Kovács 2019.

36 Jó ötlet-e a trieszti magyar kikötő?

37 Robinson 2020, 35–40.

Az arktiszi államokkal való együttműködés újabb területét a *kutatási együttműködések* képezik. Hazánk 2021-ben Finnországgal írt alá egyetértési megállapodást az űripari együttműködésről. Ez megteremti az együttműködés lehetőségét a vállalatok és felsőoktatási intézmények számára az űrkutatás, a Föld-megfigyelés és a járművek által használt navigációs technológiák fejlesztésében.³⁸ 2022-ben Magyarország Oroszországgal írt alá szándéknyilatkozatot a már 1999-ben megkezdett bilaterális űrkutatási együttműködés folytatásáról. Az elmúlt három évben három jelentősebb magyar–orosz űrkutatási program is elindult, amelyekbe orosz és magyar kutatóintézetek, egyetemek és vállalatok is bekapcsolódtak.³⁹

A magyar kutatók körében az Arktisz felé kevés figyelem fordul, és teljes távú expedíciót magyar ember még nem hajtott végre az Északi-sark felé. Tekintve azonban, hogy a klimatikus körülmények hasonlóak az Antarktiszhoz, továbbá néhány (például Spanyolország, India), arktiszi tanácsi megfigyelő állam az antarktiszi tevékenységét felhozta érvként az északi-sarki jelenlétének legitimálására vagy olyan stratégiát alkot, amely összeköti a két térséget, a magyar antarktiszi jelenlétet is érdemes megemlíteni.⁴⁰ Terjedelmi korlátok miatt nem kitérve a részletekre a hosszú időre, egészen az 1874-es csillagászati expedícióig⁴¹ visszanyúló magyar kutatási tevékenység közül csak a 2003-as első önálló, teljesen magyar kutató expedíciót, a „Fagyos Oázis” Kutató- és Filmesexpedíció nevesítjük, továbbá utalunk Jurányi Zsófia munkásságára⁴² is. Összességében elmondható tehát, hogy az elmúlt húsz évben a sarkvidéki kutatások jelentősége nagyban felértékelődött, amelyekben már a legnevesebb egyetemek és kutatóintézetek is részt vesznek.

Következtetések a magyar stratégiák és a gyakorlat alapján

Mindezen stratégiai dokumentumok és tényleges gyakorlat alapján azt állíthatjuk, hogy van magyar arktiszi jelenlét és konkrét magyar érdekek is azonosíthatók. Ezek a következők:

Közvetlen magyar érdekek:

- a globális nyitás szellemében a gazdasági kapcsolatok további növelése, központban a hadiiparral és az energiaiparral;
- az Arktisz felmelegedése, mint Magyarországot károsan érintő tényező kezelésében való részvétel, ugyanis:
 - a környezeti változás erősíti a migrációt;
 - geopolitikai aspektusból növeli az ország fenyegetettségét az édesvíz készleteknek való kiszolgáltatottság miatt és ezáltal;
 - növeli az arktiszi konfliktus lehetőségét;
 - gazdasági szempontból hátrányos lehet, mert Európa és Kína között egy olyan útvonal nyílik meg, amely elkerüli Magyarországot;

38 Magyarország és Finnország űripari együttműködéséről állapodott meg.

39 Kovács 2022; Horvai 2021.

40 Gawande 2016.

41 František, Fekete 2003, 131.

42 Nagy 2017.

- a nagyhatalmak közötti párbeszéd támogatása a régió kapcsán, minden érintett fél bevonásával;
- az átfogó nemzetközi szabályozás támogatása a régióban zajló szénhidrogén kitermelés kapcsán.

Közvetett magyar érdekek:

- a NATO növekvő jelenléte szükségessé teszi a Magyar Honvédség felkészítését ezen speciális éghajlati viszonyokra is, így az itt zajló hadgyakorlatokon való részvétel nemzeti érdek;
- az Európai Unió jelentős forrásokkal és programokkal is támogatja a megjelenést a régióban, az ezekben való részvétel elősegítheti a közvetlen érdekek támogatását.

Probléma azonban, hogy a jelenleg hatályos magyar stratégiai dokumentumok nem, vagy csak keveset foglalkoznak a térséggel, továbbá Magyarországnak nincs önálló arktiszi stratégiája. További hátráltató tényező, hogy a magyar hadiipar még nem jelenik meg a térségben, de ez betudható annak, hogy az ipari kapacitások még csak kiépülőben vannak. A jövőben azonban – hasonlóan más országokhoz – a magyar ipar célterületévé válhat a régió. Végezetül pedig szintén jelentősen korlátozza az ország lehetőségeit az, hogy egyetlen regionális nemzetközi szervezetben sem rendelkezik Magyarország megfigyelői státusszal. Ez utóbbi olyan lehetőség, amelyről érdemes bővebben szót ejteni.

Arktiszi Tanács, mint kiaknázatlan magyar lehetőség

A régióban a nemzetközi együttműködés jelentős fellendülést mutatott a hidegháború után, amely eredményeként mára már több, mint egy tucat regionális szervezet van a térségben. Ezek tevékenysége a környezetvédelemtől a gazdaságon át a kutatásig gyakorlatilag mindenre kiterjed. Tehát a már azonosított érdekek érvényesítését nagyban elősegítené, ha Magyarország – sok más nem-arktiszi állam példáját követve – megfigyelői státuszt szerezne az érdekeihez legjobban illeszkedő szervezetekben. Bár az orosz–ukrán háború miatt a legnagyobb regionális szervezetekben Oroszország tagságát vagy felfüggesztették vagy a többi állam bojkottálja az üléseket (Arktiszi Tanács, Barents Euro-Arktiszi Tanács, Északi Tanács),⁴³ ezt mégsem lehet az arktiszi együttműködés végleges leépüléseként értelmezni. A 2014-es válság után is megfigyelhető volt némi visszaesés az arktiszi együttműködésben, azonban pár év elteltével visszaállt az együttműködés korábbi szintje, majd további fejlődésnek indult. Ezt törte meg a mostani, sokkal súlyosabb helyzet, így várhatóan ez a visszaállítás több időt fog igénybe venni, de ez egy esetleges magyar megfigyelői státuszra aligha lesz kihatással.

A régió legjelentősebb regionális szervezete az *Arktiszi Tanács* (Tanács). 1996-ban nyolc⁴⁴ állam alapította, és magukra nézve megalkották az „arktiszi állam” kifejezést is.⁴⁵ Magyarország szempontjából a megfigyelő államok jogkörei a legfontosabbak.

43 Staalesen 2022.; Dickie 2022.

44 Alapító államok: Kanada, Dánia, Finnország, Izland, Norvégia, Oroszország, Svédország és az Egyesült Államok. A nyolc tagország mellett a szervezet rendelkezik hat őslakos állandó résztvevő szervezettel is.

45 Arctic Council, 1996.

Bár e státusz nem jelent döntéshozói kompetenciát, mivel a Tanács minden szintjén a döntéshozatal kizárólag a nyolc arktiszi állam hatásköre (az állandó résztvevők bevonásával), azonban a megfigyelőstátusz jogot biztosít a Tanács találkozóin és a munkacsoportjaiban való részvételre. A Tanács kiegészítő szerveiben⁴⁶ a megfigyelők felszólalhatnak, írásos nyilatkozatokat tehetnek, releváns dokumentumokat nyújthatnak be és kifejthetik álláspontjukat az aktuálisan vitatott témákról. 2013-ban a Kiruna-i Miniszteri Találkozón fogadták el az *Arktiszi Tanács megfigyelő Kézikönyvet*, amely részleteiben taglalja a megfigyelőket érintő szabályokat.⁴⁷

Figyelembe véve azt, hogy az éghajlatváltozás hatásai az Arktiszon a leglátványosabbak – amelyet Magyarország hosszútávú biztonságpolitikai fenyegetésnek tekint –, a tanácsi részvétel hozzájárulhat releváns információk megszerzéséhez a fenyegetés értékelése során. Emellett fontos szempont az új informális kapcsolatok létrejötte, továbbá az, hogy mivel a megfigyelő államok Tanácsban töltött idejének nagy részét a munkacsoportokban végzett munka tölti ki, amely során a megfigyelők pénzügyi, szakmai és egyéb hozzájárulással segíthetik az arktiszi államoknak fontos programokat, az arktiszi államok elfogadják az adott államot. Számos nem-arktiszi állam számára a megfigyelői státusz elnyerése egyben arktiszi érdekei elismerését és azok érvényesítésének jogát is jelenti.⁴⁸ Figyelembe véve, hogy az előző fejezetben azonosított legtöbb magyar érdek közvetlenül vagy közvetve összefügg az éghajlatváltozással, ez magyar szempontból hatványozottan igaz, tekintve, hogy az Arktiszi Tanács munkájának jelentős részét az éghajlatváltozással kapcsolatos kutatások, a környezetvédelem és a tengeri útvonalak használatának vizsgálata teszi ki.

Az Arktiszi Tanács honlapján található interjúk,⁴⁹ az Arktiszi Tanácsnak benyújtott *megfigyelő jelentések*⁵⁰ és egyéb nyilvánosan fellelhető források (például állami intézmények jelentései vagy politikusok nyilatkozatai)⁵¹ alapján megállapítható, hogy a legtöbb megfigyelő állam az éghajlatváltozás hatásaival legitimálja a szervezetben való részvételét. Az elismerést jelentheti az éghajlatváltozás kutatásában való részvétel, de akár a régióval folytatott történelmi kapcsolatra történő hivatkozás (Hollandia) vagy a gazdasági érdekek védelme is (Olaszország, Nagy-Britannia és Spanyolország). Számos állam hivatkozik arra, hogy rendelkezik önálló Arktiszt érintő stratégiával (Franciaország, Németország, Olaszország, Kína, Svájc és Dél-Korea) vagy kiemeli, hogy hány kutatói programban vagy konferencián vett részt vagy szervezett.

46 Munkacsoportok (Working Groups, Task Forces), szakértői csoportok és más szervek, amelyeket az Arktiszi Tanács hoz létre.

47 Arctic Council Observers.

48 Bowman 2017.

49 Interview with Arctic Council Observer: the Netherlands, Japan, United Kingdom, Italy, Poland, Spain, Switzerland.

50 France – Observer Report 2021; Germany – Observer Review 2021; Italy’s 2016 Observer Activities report; Japan’s 2016 Observer Activities Report; Japan – Observer Report 2020; Netherlands – Observer Review 2021; China’s 2016 Observer Activities Report; Singapore’s 2016 Observer Activities Report; Republic of India – Observer Report; France’s 2016 Observer Activities Report; The People’s Republic of China 2018 Observer Review report; Republic of Singapore – Observer Report 2020; Spain – Observer Report 2020.

51 Strengthening our cooperation to achieve our common goals; Germany’s Arctic policy guidelines – Assume responsibility, seize opportunities; Tan 2016.; Cho 2013.

A speciális magyar kampány elemei – javaslat a megfigyelői státusz elnyeréséhez

A fenti szempontokat figyelembe véve a magyar megfigyelői státusz elnyerésére kidolgozható egy *speciális magyar kampány*. Ennek az alábbi fő építőkövei rajzolódnak ki:

- *Történelmi érvelés* kapcsán az elmúlt száz évben ugyan minimális magyar jelenlétről lehet beszélni, azonban a már említett osztrák–magyar „gyarmat” központi eleme lehet ennek az érvelésnek.⁵²
- Bár a legtöbb arktiszi államban nincs számottevő *magyar kisebbség*, azonban Svédországban a magyar diaszpóra becsült mérete 27 ezer fő,⁵³ Kanadában a 2016-os népszámláláson 348 ezer fő vallotta magát magyarnak, az Egyesült Államokban további 1 348 198 (bár közülük csak 1764 fő él Alaszkában).⁵⁴ Ha csak az alaszakai adatokkal számolunk, akkor is megközelítőleg 400 ezer magyar él az arktiszi államokban. Ez egyfelől érv is lehet az Arktiszi Tanácsban való megfigyelőstátusz elnyerésére, ugyanakkor egy újabb ok arra, hogy miért kellene nagyobb figyelmet fordítani a térségre.
- *Az éghajlatváltozás hatásai* Magyarországra szintén nyomós indok tekintettel arra, hogy a magyar vízkészletek sebezhetősége a tengerszint emelkedése miatt kifejezetten érdekeltté teszik az országot az éghajlatváltozás elleni küzdelemben. Hasonló érvelés figyelhető meg Szingapúrnál és Hollandiánál, akik szintén különösen érzékenyek a tengerszint változására speciális földrajzi adottságaik miatt.
- A jelentkezőt megelőző aktív szerepvállalás kisebb hangsúlyt kaphatna, mivel kifejezetten nagy magyar arktiszi jelenlétről nem beszélhetünk, azonban kiemelhető a már említett *Arctic Frontier – arktiszi – konferencián való részvétel* 2017-ben és 2018-ban.
- Magyarországnak több arktiszi állammal van *kutatási együttműködése*, amelyet külön is érdemes kihangsúlyozni. Bár nem arktiszi, hanem antarktiszi kutatások mentén, de a sarkvidéki kutatás nagy történelmi múltra nyúlik vissza az országban, és a jelen korban is jelentős, sarkvidékkel és klímaváltozással kapcsolatos kutatások zajlanak. Ehhez kapcsolódóan érdemes lenne az úrkutatások, valamint a Finnországgal és Oroszországgal kötött úrkutatási együttműködések hangsúlyozása, hiszen az úrkutatás Arktisszal kapcsolatos kiemelésére is van már nemzetközi példa.
- *Gazdasági érdekekről* is lehet beszélni, leginkább a MOL Norge kapcsán, ám az ezzel kapcsolatos érdekek érvényesítése inkább a megfigyelőstátusz elnyerése után volna legitim, mintsem, hogy ez képezné a magyar érvelés alapját – különös tekintettel arra, hogy a szervezetben kifejezetten hangsúlyos a környezetvédelem.

52 Az expedíciónak volt magyar támogatója Zichy Ödön gróf személyében, és volt magyar résztvevője is, Dr. Kepes Gyula hajóorvos. Bővebben lásd: Tarján 1873.

53 Diaszpórában élő magyarok száma: Dánia – 5170 fő, Finnország – 2248 fő, Norvégia – 8316 fő, Oroszország – 2781 fő. Bővebben lásd: Rákóczi et al. 2017, 37.

54 2020: ACS 5-year Estimated Detailed Table (B04006 - People Reporting Ancestry).

- Ennek a magyar kampánynak egyedi eleme lehetne a *finn-magyar nyelvi rokonság* hangsúlyozása. Magyarország legközelebbi nyelvrokona Finnország, és ilyen vagy ehhez hasonló érveléssel más megfigyelő ország nem rendelkezik, ami további legitimitást biztosíthatna.

Ezeket figyelembe véve Magyarország a hiányosságokkal együtt is képes lehet egy legitim és komolyan vehető érvrendszer kidolgozni, amivel meg tudná indokolni a megfigyelőtársaság iránti igényét. Az elképzelés pedig korántsem irreális, mivel Magyarországnál délebbi fekvésű és hasonlóan tengeri kijárással nem rendelkező országok is sikeresen kampányoltak már.

Konklúzió

Az elmúlt évek válságainak árnyékában az Arktisz kevesebb figyelmet kapott. Azonban az olyan kihívások, mint az éghajlatváltozás, a népességnövekedés és az energiahordozók szűkösségének kérdése hosszú jövő elé néznek, és ez előrevetíti az Arktisz szerepének további növekedését. Ez hosszútávon mindenképpen indokoltá teheti egy önálló magyar arktiszi stratégia megalkotását, de addig is más stratégiákban szükséges volna definiálni az ország érdekeit, céljait. Ezt támasztja alá továbbá az is, hogy Magyarország a legtöbb arktiszi állammal együttműködik gazdasági, kutatási vagy hadiipari téren. Ezen az alapon Magyarországnak, mint európai államnak hamarosan mindenképpen el kell indulni az Arktisz felé vezető úton.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 1393/2021. (VI. 24.) Korm. határozata Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiájáról, *Magyar Közlöny*, 2021. <https://hirlevelegov.hu/2021/06/27/a-kormany-1393-2021-vi-24-korm-hatarozata-magyarorszag-nemzeti-katonai-strategiajarol/> (Letöltés ideje: 2022. 03. 08.)
- 2020: ACS 5-year Estimated Detailed Table (B04006 – People Reporting Ancestry), *United States Census Bureau*, 2020. <https://data.census.gov/cedsci/table?q=B04006&g=0400000US02&tid=ACSDT5Y2020.B04006> (Letöltés ideje: 2022. 04. 23.)
- 55 millió dollárért vesz Carl Gustaf M4-eseket a Magyar Honvédség. *KaliberInfo*, 2019. <http://www.kaliberinfo.hu/hirek/55-millio-dollarert-vesz-carl-gustaf-m4-eseket-a-magyar-honvedseg/> (Letöltés ideje: 2022. 02. 20.)
- A MOL sikeresen lezárta az Ithaca Petroleum Norvégia megvásárlását. *MOL Group*, 2015. 07. 09. <https://molgroup.info/hu/befektetoi-kapcsolatok/befektetoi-hirek/a-mol-sikeresen-lezarta-az-ithaca-petroleum-norge-megvasarlasat> (Letöltés ideje: 2022. 02. 20.)
- Annual report 2016*. Budapest: MOL Group.
- Arctic Centre, *University of Lapland* (s. d.). Map of the Arctic Administrative Areas. <https://www.arcticcentre.org/EN/arcticregion/Maps/Administrative-areas> (Letöltés ideje: 2022. 08. 29.)
- Arctic Council, 1996. *Declaration on the Establishment of the Arctic Council. Joint Communiqué of the Governments of the Arctic Countries on the Establishment of the Arctic Council*. Ottawa, September 19, 1996.
- Arctic Council, Observers (s. d.). <https://arctic-council.org/en/about/observers/> (Letöltés ideje: 2022. 04. 24.)
- Arctic Frontiers 2017 – The Arctic in a Global Context. *YouTube*, 2017. <https://www.youtube.com/watch?v=AWx2yzWm77Y> (Letöltés ideje: 2022. 03. 31.)
- Arctic Frontiers Policy 2018 – Speaking truth to power. Science based policy in a post-fact world. *YouTube*, 2018. https://www.youtube.com/watch?v=p_VIBqrr49k (Letöltés ideje: 2022. 03. 28.)
- Baranyai Gábor 2019. Kanadában képezik a honvédség pilótáit. *Magyar Nemzet*, 2019. <https://magyarnemzet.hu/belfold/2019/08/kanadaban-kepezik-a-honvedseg-pilotait> (Letöltés ideje: 2022. 04. 22.)

- Bowman, Liz, Observers to the Arctic Council and their Benefits. *The Polar Connection*, 2017.
<https://polarconnection.org/arctic-council-observers-benefits/> (Letöltés ideje: 2022. 04. 03.)
- China's 2016 Observer Activities Report. *Arctic Council*, 1 December 2016.
<https://oaarchive.arctic-council.org/handle/11374/1860> (Letöltés ideje: 2022. 05. 15.)
- Cho, Tae-yul 2013. *2nd Vice Minister's Opening Remarks at the Seoul International Arctic Symposium View*. Seoul: Ministry of Foreign Affairs.
https://www.mofa.go.kr/eng/brd/m_5690/view.do?seq=312109&srchFr=&%3BsrchTo=&%3BsrchWord=&%3BsrchTp=&%3Bmulti_itm_seq=0&%3Bitm_seq_1=0&%3Bitm_seq_2=0&%3Bcompany_cd=&%3Bcompany_nm=&page=15&titleNm= (Letöltés ideje: 2022. 02. 11.)
- Dickie, Gloria 2022. Russian officials call Arctic Council boycott "regrettable". *Reuters*, 2022.
<https://www.reuters.com/world/europe/russian-officials-call-arctic-council-boycott-regrettable-2022-03-04/> (Letöltés ideje: 2022. 04. 02.)
- Edvardsen, Astri 2022. Cold Response 2022: 35,000 Soldiers from 26 Countries in Northern Military Exercise. *High North News*, Jan 18, 2022.
<https://www.highnorthnews.com/en/cold-response-2022-35000-soldiers-26-countries-northern-military-exercise> (Letöltés ideje: 2022. 03. 19.)
- Edvardsen, Astri 2022. Cold Response 2022: 35,000 Soldiers from 26 Countries in Northern Military Exercise. *High North News*, Jan 18, 2022.
<https://www.highnorthnews.com/en/cold-response-2022-35000-soldiers-26-countries-northern-military-exercise> (Letöltés ideje: 2022. 03. 19.)
- Fagyos Oázis Kutatócsoport – Magyar Antrktisz Program 2005. *antartica.hu*, 2005.
<http://www.antarctica.hu/antarctica.php?event=100101&id=326&ord=2>
 (Letöltés ideje: 2022. 03. 03.)
- Fiar Sándor, Nagy Balázs 2004. *Olvadó jövő*. Budapest: General Press.
- France – Observer Report. *Arctic Council*, 1 December 2021.
<https://oaarchive.arctic-council.org/handle/11374/2718> (Letöltés ideje: 2022. 05. 15.)
- France's, 2016 Observer Activities Report. *Arctic Council*, 1 December 2016.
<https://oaarchive.arctic-council.org/handle/11374/1855> (Letöltés ideje: 2022. 05. 15.)
- Galambos Sándor 2022. A Griff haragja. *Honvéd*, 8 (2022), 36–45.
- Gawande, Rajesh 2016. *India's engagement with Arctic Council*.
https://oaarchive.arctic-council.org/bitstream/handle/11374/1869/EDOCS-4033-v1-2016-12-16_India_Observer_activity_report.PDF?sequence=1&isAllowed=y (Letöltés ideje: 2022. 08. 20.)
- Germany – Observer Review 2021. 1 June, 2020.
<https://oaarchive.arctic-council.org/handle/11374/2693> (Letöltés ideje: 2022. 05. 15.)
- Germany's Arctic policy guidelines – Assume responsibility, seize opportunities, 2013. Berlin: Federal Foreign Office.
- Gripen roars over Hungary for 15 years. *Saab*, 30 March, 2021.
<https://www.saab.com/newsroom/stories/2021/march/gripen-roars-over-hungary-for-15-years>
 (Letöltés ideje: 2022. 02. 20.)
- Haderő-fejlesztés Magyarországon: 130 milliárdos hitelt kapunk hozzá. *mfor.hu*, 2021. 03. 17.
<https://mfor.hu/cikkek/makro/hadero-fejleszt-es-magyarorszagon-130-milliardos-hitelt-kapunk-hozza.html> (Letöltés ideje: 2022. 05. 07.)
- Horvai Ferenc 2021. Harmincéves kapcsolataink az Európai Űrügynökséggel. *Aero Magazin*, 2021. 09. 17.
http://www.aeromagazin.hu/index.php?option=com_k2&view=item&id=1430:harminceves-kapcsolataink-az-europai-urugynokseggel&Itemid=115
 (Letöltés ideje: 2022. 05. 13.)
- Horvány-Pap Melinda, Háda István 2018. Eredményesen zárult a Trident Juncture 2018 gyakorlat. *Honvédelem*, 2018. 12. 05.
<https://honvedelem.hu/hirek/hazai-hirek/eredmenyesen-zarult-a-trident-juncture-2018-gyakorlat.html> (Letöltés ideje: 2022. 03. 19.)
- Hungary (HAW) 2020. *Swedish Armed Forces*, 20 April, 2020.
<https://www.forsvarsmakten.se/en/activities/current-international-missions/hungary-haw/>
 (Letöltés ideje: 2022. 02. 20.)
- Hungary seeks closer ties with northern Europe, says foreign minister in Norway, *Daily News Hungary*, 25 Jan, 2017. <https://dailynewshungary.com/hungary-seeks-closer-ties-northern-europe-says-foreign-minister-norway/> (Letöltés ideje: 2022. 04. 27.)

- Interview with Arctic Council Observer: Italy. *Arctic Council*, 11 March, 2020.
<https://arctic-council.org/news/interview-with-arctic-council-observer-italy/>
 (Letöltés ideje: 2022. 01. 29.)
- Interview with Arctic Council Observer: Japan. *Arctic Council*, 3 July, 2020.
<https://arctic-council.org/news/interview-with-arctic-council-observer-japan/>
 (Letöltés ideje: 2021. 12. 24.)
- Interview with Arctic Council Observer: Poland. *Arctic Council*, 30 March, 2020.
<https://arctic-council.org/news/interview-with-arctic-council-observer-poland/>
 (Letöltés ideje: 2022. 01. 29.)
- Interview with Arctic Council Observer: Spain. *Arctic Council*, 11 Marc, 2020.
<https://arctic-council.org/news/interview-with-arctic-council-observer-spain/>
 (Letöltés ideje: 2022. 01. 29.)
- Interview with Arctic Council Observer: Switzerland. *Arctic Council*, 6 July, 2020.
<https://arctic-council.org/news/interview-with-arctic-council-observer-switzerland/>
 (Letöltés ideje: 2022. 01. 29.)
- Interview with Arctic Council Observer: The Netherlands. *Arctic Council*, 10 August, 2020.
<https://arctic-council.org/news/interview-with-arctic-council-observer-the-netherlands/>
 (Letöltés ideje: 2021. 12. 24.)
- Interview with Arctic Council Observer: United Kingdom. *Arctic Council*, 11 March, 2020.
<https://arctic-council.org/news/interview-with-arctic-council-observer-united-kingdom/>
 (Letöltés ideje: 2022. 01. 29.)
- Italy's 2016 Observer Activities report. *Arctic Council*, 1 December 2021.
<https://oaarchive.arctic-council.org/handle/11374/1857> (Letölés ideje: 2022. 05. 15.)
- Japan – Observer Report 2020. *Arctic Council*, 30 November 2020.
<https://oaarchive.arctic-council.org/handle/11374/2724> (Letöltés ideje: 2022. 05. 15.)
- Japan's 2016 Observer Activities Report. *Arctic Council*, 16 December 2016.
<https://oaarchive.arctic-council.org/handle/11374/1868> (Letöltés ideje: 2022. 05. 15.)
- Jó ötlet-e a trieszti magyar kikötő? *agrarsector.com*, 2019. 07. 24.
<https://www.agrarsector.hu/piac/jo-otlet-e-a-trieszti-magyar-kikoto.15533.html>
 (Letöltés ideje: 2022. 03. 27.)
- Kámánfi Gábor 2019. Átadták a századik honvédségi Currus Aries buszt. *honvedelem.hu*, 2019.
<https://honvedelem.hu/galeriak/atadtak-a-szazadik-honvedsegi-currus-aries-buszt.html>
 (Letöltés ideje: 2022. 04. 22.)
- Kele, František, Fekete László 2003. *Jég és föld között – Az Antarktisz (újra)felfedezése*. Dunaszerdahely: NAP.
- Két magyar hegymászó is elérte az Északi-sarkot. *hvg.hu*, 2004. 11. 22.
<https://hvg.hu/itthon/0000000000559C2F> (Letöltés ideje: 2022. 02. 25.)
- Kovács András 2019. Szijjártó Péter a trieszti kikötőről: Ezzel Magyarország erősödik. *Origo*, 2019. 07. 26.
<https://www.origo.hu/itthon/20190725-szijjarto-peter-interju.html> (Letöltés ideje: 2022. 03. 27.)
- Kovács Ferenc 2022. Aláírták a magyar–orosz üregegyezményt. *Index*, 2022. 02. 12.
<https://index.hu/techtud/2022/02/12/orban-viktor-oroszorszag-urkutatas/>
 (Letöltés ideje: 2022. 02. 20.)
- Magyar külpolitika az uniós elnökség után*. Budapest: Külügyminisztérium, 2011.
- Magyarország és Finnország úripari együttműködéséről állapotott meg. 2021. 09. 14. *kormany.hu*,
<https://kormany.hu/hirek/szijjarto-peter-magyarorszag-es-finnorszag-uripari-egyuttmukodesrol-allapodott-meg> (Letöltés ideje: 2022. 02. 20.)
- Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiája 2012*.
https://2015-2019.kormany.hu/download/a/40/00000/nemzeti_katonai_strategia.pdf
 (Letöltés ideje: 2022. 08. 20.)
- Melléklet a 23/2018. (X. 31.) OGY határozathoz: a 2018–2030 közötti időszakra vonatkozó, 2050-ig tartó időszakra is kitékintést nyújtó második Nemzeti Éghajlatváltozási Stratégia.
- Nagy Attila Károly 2017. Két hónapos jó éjszakát kíván az Antarktiszon áttelelő magyar kutató. *Index*, 2017. 05. 20. https://index.hu/tudomany/2017/05/20/juranyi_zsafia_antarktisz/
 (Letöltés ideje: 2022. 02. 25.)
- Netherlands – Observer Review 2021. *Arctic Council*, 1 June 2020.
<https://oaarchive.arctic-council.org/handle/11374/2702> (Letöltés ideje: 2022. 05. 15.)

- Ott István Dániel 2020a. A CURRUS ARIES 01 többfunkciós moduláris jármű kifejlesztése és feladatai a magyar haderóban I. rész. *Haditechnika*, 4: 58–62. <https://doi.org/10.23713/HT.54.4.12>
- Ott István Dániel 2020b. A CURRUS ARIES 01 többfunkciós moduláris jármű kifejlesztése és feladatai a magyar haderóban III. rész. *Haditechnika*, 6: 58–63.
- Rákóczi Krisztián, Várent Viktória, Varga Péter 2017. *Nemzetpolitika*. Budapest: Dialóg Campus.
- Republic of India – Observer Report. *Arctic Council*, 1 December 2021. <https://oaarchive.arctic-council.org/handle/11374/2721> (Letöltés ideje: 2022. 05. 15.)
- Republic of Singapore – Observer Report 2020. *Arctic Council*, 1 December 2020. <https://oaarchive.arctic-council.org/handle/11374/2711> (Letöltés ideje: 2022. 05. 15.)
- Robinson, Jana 2020. Arctic Space Challenge for NATO Emerging from China’s Economic and Financial Assertiveness. *Transforming Joint Air and Space Power The Journal of the JAPCC*, 30: 35–40
- Saab to Deliver Upgrade for Hungarian Gripen Fleet. *Saab*, 12 January 2022. <https://www.saab.com/newsroom/press-releases/2022/saab-to-deliver-upgrade-for-hungarian-gripen-fleet> (Letöltés ideje: 2022. 02. 20.)
- Sikeresen terjeszkednek tovább a MOL Norvégiában. *Origo*, 2015. 07. 09. <https://www.origo.hu/gazdasag/20150709-mol-olaj-vallalat-reszveny-vasarlas-norvegia-kitermeles.html> (Letöltés ideje: 2022. 04. 02.)
- Singapore’s 2016 Observer Activities Report. *Arctic Council*, 30 November 2016. <https://oaarchive.arctic-council.org/handle/11374/1863> (Letöltés ideje: 2022. 05. 15.)
- Spain – Observer Report 2020. *Arctic Council*, 1 December 2020. <https://oaarchive.arctic-council.org/handle/11374/2710> (Letöltés ideje: 2022. 05. 15.)
- Staalesen, Atle 2022. Nordic countries halt all regional cooperation with Russia. *Eye on the Arctic*, March 7, 2022. <https://www.rcinet.ca/eye-on-the-arctic/2022/03/07/nordic-countries-halt-all-regional-cooperation-with-russia/> (Letöltés ideje: 2022. 04. 02.)
- Stratégiai partnerségi megállapodások (é. n). *Kormany.hu*, <https://kormany.hu/kulgaszdasagi-es-kulugyminiszterium/strategiai-partnersegi-megallapodasok> (Letöltés ideje: 2022. 03. 05.)
- Strengthening our cooperation to achieve our common goals*. 20 May, 2021. https://oaarchive.arctic-council.org/bitstream/handle/11374/2677/MMIS12_2021_REYKJAVIK_Observer-Statement_State_France.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Letöltés ideje: 2022. 08. 23.)
- Tan, Sam 2016. What is the connection between Singapore and the Arctic region? *Today*, May 24, 2016. <https://www.todayonline.com/commentary/what-connection-between-singapore-and-arctic-region> (Letöltés ideje: 2022. 02. 08.)
- Tarján M. Tamás 1873. A Ferenc József-föld felfedezése. *Rubicon*, 1873. 08. 30. http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1873_augusztus_30_a_ferenc_jozsef_fold_felfedezese (Letöltés ideje: 2021. 12. 23.)
- The great challenge of the Arctic National – Roadmap for the Arctic*. June 2016. https://www.diplomatie.gouv.fr/IMG/pdf/frna_-_eng_-_interne_-_prepa_-_17-06-pm-bd-pdf_cle02695b.pdf (Letöltés ideje: 2022. 08. 22.)
- The People’s Republic of China 2018 Observer Review report. *Arctic Council*, 1 June 2018. <https://oaarchive.arctic-council.org/handle/11374/2251> (Letöltés ideje: 2022. 05. 15.)
- The Strategic Airlift Capability (SAC) (s. d.). *Strategic Airlift Capability*. <https://www.sacprogram.org/en/Pages/The-Strategic-Airlift-Capability.aspx> (Letöltés ideje: 2022. 02. 20.)
- Újra magyar kutatók az Antarktiszon. *Origo*, 2005. 02. 10. <https://www.origo.hu/tudomany/20050210ujra.html> (Letöltés ideje: 2022. 02. 25.)
- Vass, Ábrahám 2018. Hungarian Oil Company MOL expands further in Norway. *Hungary Today*, 2018. 01. 24. <https://hungarytoday.hu/hungarian-oil-company-mol-expands-norway-28505/> (Letöltés ideje: 2022. 03. 27.)